

Fundamentalizmus vagy haladás az egyházban

A fundamentalizmus a hagyomány túlértékelését hangsúlyozza, a haladás a fejlődés gondolatát helyezi előtérbe. A két szemlélet ma egymással szembekegyült. A jövő szempontjából nem közömbös kérdésről vagy magatartásról van szó. Bevallom, hogy a fundamentalizmus fogalmával akkor kezdtem komolyan foglalkozni, amikor Iránban a franciák jóvoltából az addig náluk politikai menedéket élvező vallási vezető, Khomeini ajatollah a perzsa sahot megbuktatva visszatérhetett Teheránba. Retrográd módon a mohamedán vallás alapjaira, fundamentumaira hivatkozva hozott létre rémuralmat az addig aránylag nyugalomban élő, jómódú országban.

Irtóhadjáratot kezdtek azok ellen, akik a mérsékeltbb szabadelvűség tételeit hangsúlyozták, vagy ezekhez kívántak ragaszkodni a mindennapi életben a ma már általában elfogadott liberalizmus jegyében. Egyszerűen hihetetlen és elképesztő, hogy az iszlám szent törvényeire hivatkozva hogyan kínozták meg azokat a fiatalokat, fiúkat és leányokat, akik nem tudták igazolni, hogy házasok. E rémuralomnak, amely valóságos emberirtássá fajult, végeredményben az ajatollah halála vetett véget. A fundamentalizmus azonban minden arab országban már láthatóan gyökeret vert és kísérti kontinensünket is. Az Európában bekövetkezett nagy politikai fordulatok, mint a nemzeti szocializmus és a kommunista szocializmus bukása egyrészt bizonyos megmerevedést, másrészt túlzásba vitt újítási lázat eredményezett, és így ma mereven szemben áll egymással a tradicionalizmus és a liberalizmus.

A pápa tavaly fejezte be lengyelországi és magyarországi útját, és ha visszamenőleg értékelni kívánjuk beszédeit illetve megnyilvánulásait, észre kell vennünk, hogy mindenütt az európai integralizmusért szállt síkra. A régihez való merev visszatérés elkötelezettségének veszélyéről kívánta meggyőzni hallgatóit. Ez a pápai intelem nálunk is elvárható volt, hiszen a lengyel tapasztalatok Magyarországon is mindig talajra találtak.

Amiről szó van, röviden így fogalmazható meg: a hagyománytisztelet és a haladás közti új feszültség érezhető az egész világon a legújabb szellemi és lelki kiütkeresésben. Az egyik magatartás visszafordulást, menekülést keres, a múlt sáncai mögé akar bújni és biztosítékot keresni. A másikat mintha sokszor meggondolatlan előre való rohanás jellemezné, ahogyan Sartre mondotta: „valamiféle utópisztikus jövő-keresés tartja lázban az élni akarókat”. Ez a kettősség vagy feszültség valójában mindig együtt adott az életben, hozzátartozik az élet teljességéhez. Ha e termékeny szembenállás megszűnne, az élet elveszítené produktív képességeit és beállna az előregedés. (Vö. Tomka Ferenc *Intézmény és karizma az egyházban* című művével.)

Az ellentét és a belső feszültség az egyházban éppen úgy, mint az élet minden területén, mindig olyan távoli ígéret volt, amelyben az evangélium és a kereszténység a keresztény létezés lényegéhez maga a Szentlélek Isten kívánta elvezetni az egyházat. Ahol élet van, ott belső ellentétek és feszültségek is jelentkeznek. Régebben keresztény múltunk és magatartásunk veszedelmes kísértése

volt, hogy bizonytalanságban és félelemben éltünk, nem pedig abban a felszabadultságban, amelyet Krisztus feltámadása mutatott meg nekünk. De vajon mitől féltünk vagy félünk? Hogy nem tudunk ellenállni az önfeladás felé sodró kísértéseknek? Ma annak vagyunk a tanúi, hogy az elmúlt negyven év bizonytalanságaitól, az idegen hatalomnak való kiszolgáltatottságtól ugyan megszabadultunk, de nem lettünk függetlenek a saját magunk és mások új alapokat kereső merész, tévutakra vivő kockázatvállalásaitól. Az egyházon belül nagy szükség van az újításra, ami tisztogatást és megújítást jelent. Az igazság, az igazságosság új értékterületeire kell lépnünk, ez a hívőknél már önmagában is menthetetlenül a kinyilatkoztató Isten történelmet előbbre vivő örök akaratának jelenlétére és elfogadására utal. Ez a keresés a hajnali szürkületben való ébredés és tapogatódzás az élet új sója vagy fűszere után. Új érvek mérlegelésére és új kérdésekre van szükségünk, a keresztény élet különösen az új utak keresésére és állandó tanulásra való örök felszólítás.

Iránban a megmerevedett tradicionalista és fanatikusan megszállott újítási törekvések voltaképpen különböző régi alaptételek elfogadásához vezettek. Miután a kelet-európai egyház a marxizmus fojtogató szorításában életben maradt, meg akarja mutatni a jövőt. A tradicionalisták azt mondják, hogy csak az evangéliumi tanítás eddigi igazságtartalma és a hozzá való ragaszkodás adhat biztosítékot az emberibb ember, a keresztényibb keresztény jövőbeli megvalósításához. A másik oldalon azt állítják, hogy a régit, mégha gyökereiben meg is kell őrizni, új műveléssel kell alkalmassá tenni a jövő számára.

A tradicionalista és progresszista nézetek egymás mellett megférnek az egyházban és bármely igazságtartalomban is, ha ezeket mint érték- vagy igazságkereséseket fogjuk fel. Egyszerre jelenhetnek meg a hívó világ különböző rétegeiben is, hiszen az igazság, mint máskor is, mindig a középben található. Erre hivatkozott a Szentatyia lengyelországi látogatásakor. Ennek a helyzetnek az értékeléséhez feltétlenül szükséges a hagyománynak elkötelezett és a mindenáron haladni akaró hívők álláspontjának elemzése. A tradicionalista fél a változástól és a megszokotthoz való ragaszkodásban látja a kivezető utat. A haladásnak magát elkötelezni kívánó ember sokszor hittel tekint a jövőbe és elfelejti azt, hogy az embernek szüksége van a megszokottra, a bevált tartalmakra is. A tekintélyt védő mindig csak a tanításhoz, a betűkhöz ragaszkodik és elhanyagolja a belső meggyőződés fontosságát. A progresszistáknál az a veszély fenyeget, hogy túlzásba viszik a bírálatot és ezáltal általános bizonytalanságot idézhetnek elő. XXIII. János pápa többször is szólt arról, hogy ki kell tárnai az egyház ablakait, friss levegőt kell beengedni az egyház termeibe. Az egyház valóban képtelen lesz a párbeszédre, ha a régi tanításhoz mereven, betű szerint ragaszkodik. A lényeg mellett és ennek megőrzésével mindig új nyelvre és új képekre is szükségünk van, hogy az egyház a máért és a holnapért dobogó szívekhez is hozzáférhessen. Azonban a progresszisták is veszélyeztetik a jövőt, ha annyira kitárják az egyház kapuit, hogy a korszellem ártalmi előbb-utóbb eluralkodnak benne.

Fontos e kétféle magatartás más vallásokkal és felekezetekkel való kapcsolatának leírása is. Az ökumenikus találkozás keresésében a túlságosan hagyománytisztelő a hit kisebbitésétől vagy elárulásától tart. A progresszista viszont tudatosan is lépni akar és abban az álomban ringatja magát, hogy nemcsak „egy akol lesz és egy pásztor”, hanem mindenki testvére lesz a másik embernek, megvalósul a keresztény megváltás itt a földön. A hagyományban elbúvó em-

berek felülről várnak mindent. A progresszisták viszont alulról jövő megoldást keresnek. A hagyománytisztelők mellékvágányra terelhetik a hitet azáltal, hogy különös, új ájtatossági gyakorlatokat kívánnak bevezetni, a magánkinyilatkoztatások és a sötét árnyalatú jövődölések híveivé szegődnek, ezek pedig torzítják a keresztény vallás igazságait. A progresszisták részéről pedig az a veszély fenyeget, hogy bizonyos korproblémákat (a békét, a környezetvédelmet, a női emancipációt, a harmadik világ kérdéseit) annyira a középpontba állítják, hogy az evangélium előbb-utóbb társadalomkritikai vállalkozássá fajulhat. A tradicionalizmus mai hívei szeretnék fundamentalisztikus alapon a vallást még szigorúbb törvények és erkölcsi előírások satujába fogni. A nemiség és az engedelmesség tabuival kapcsolatban mindenütt halálos bűnt szimatolnak. A haladás túlzó hívei ezzel szemben szeretnék az evangéliumi túlvilági reménységet le-tompítani és „emberibbé” tenni. A tradicionalista fátyolos tekintettel néz vissza a régi szép időkre, amelyek valójában sohasem léteztek. A progresszista viszont megálmodik magának egy utópisztikus holnapot, amely sohasem fog eljönni.

Ezek a jelenségek egyoldalúságukban nagy károkat okozhatnak a hitnek és a mai egyháznak, ezért éberem kell őrködnünk, nehogy túlságosan nagy teret nyerjen a ma egyre erősödő fundamentalizmus. Én magam ellene vagyok, mert a fundamentalizmus voltaképpen az abszolutizmust hangsúlyozza, amely a pluralista világban már nem tartható álláspont. Aki emellett voksol, az nem lehet a dialógus híve — mélyén mindig szektarianizmus húzódik meg. Az ideológus abszolutizmus híve az abszolút jó és az abszolút rossz hirdetője egyszerre: nem ismer bűnös és szent egyházat, tehát félreismeri a keresztény hit személyi és közösségi felépítését.

A fundamentalizmus előretörése ma világjelenség. Reinhold Stecher, innsbrucki megyéspüspök írása (*Eleven szellemisséggel a fundamentalizmus ellen*) azt mondja, hogy a keresztény hit lényegének észlelésére mindenkinek hatodik érzékre volna szüksége. Finom beleéléssel kell eljutnunk a forrásokhoz, vagyis a fundamentumokhoz, de mindig azt kell kérdeznünk, mit akart Krisztus, vagy mit akar a nép? Ha e kérdéseket komolyan vesszük, akkor sok minden viszonylagossá válik ahhoz képest, amit a tradicionalisták védenek és sok minden kicsire zsugorodik, amit oly könnyen korszerű kereszténységnek mondanak. A Szentírás nem beszél hatodik érzékről, de helyett van más szava: a bölcsesség adományáról szól. A bölcsesség pedig végsősoron a Szentlélek ajándéka.